

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

[૨૦૧૬] ૨ એસ.સી.આર. ૧૦૬૦

અમલ કુમાર ઝા

વિરુદ્ધ

છત્તીસગઢ રાજ્ય અને અન્ય

(ફોજદારી અપીલ નંબર ૩૯૬/૨૦૧૬)

૨૬ એપ્રિલ, ૨૦૧૬

[વી. ગોપાલા ગૌડા અને અરુણ મિશ્રા, ન્યાયમૂર્તીશ્રી]

ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩ - કલમ ૧૭૩ અને ૪૮૨ - પૂર્વ મંજૂરી વગર કેસ ચલાવવા સામે રક્ષણ - પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રના ઇન્ચાર્જ ડોક્ટર સામે કાર્યવાહી - આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૪-એ હેઠળ - દર્દીને પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રથી જિલ્લા હોસ્પિટલમાં ખસેડવા માટે સરકારી વાહન પૂરું ન પાડવાનો આરોપ - ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવા માટે કલમ ૪૮૨ હેઠળની

અરજી એ આધારે કે કલમ ૧૯૭ હેઠળ પૂર્વ મંજૂરી વગર તેમની સામે કેસ ચલાવી શકાય નહીં – ફગાવી દેવામાં આવી – અપીલ પર ઠરાવવામાં આવ્યું કે: આરોપીનું કૃત્ય તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવવા સાથે આંતરિક રીતે જોડાયેલું હતું – તેથી કલમ ૧૯૭ હેઠળ તેને રક્ષણ ઉપલબ્ધ હતું – તેથી, પૂર્વ મંજૂરી મળ્યા પછી જ તેની સામે કેસ ચલાવી શકાય – ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવા પાત્ર છે – ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ – કલમ ૩૦૪-એ.

અપીલ મંજૂર કરતા કોર્ટે ઠરાવ્યું:

૧. વર્તમાન કેસમાં, જ્યારે આરોપીએ સરકારી વાહન પૂરું પાડવાનો ઇનકાર કર્યો ત્યારે તે પોતાની સત્તાવાર ફરજ બજાવી રહ્યો હતો. આમ, જે ક્ષતિ અંગે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે, જેના કારણે ગુનો બન્યો હોવાનું કહેવાય છે, તે અપીલકર્તાની સત્તાવાર ફરજ બજાવવા સાથે આંતરિક રીતે જોડાયેલી હતી, તેથી સક્ષમ સત્તાધિકારીની પૂર્વ મંજૂરી વગર કેસ ચલાવવા સામે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૭ હેઠળનું રક્ષણ અપીલકર્તાને ઉપલબ્ધ છે. આમ, પૂર્વ મંજૂરી વગર તેની સામે કેસ ચલાવી શકાયો ન હોત. કાયદા અનુસાર પૂર્વ મંજૂરી આપવાના પ્રશ્ન પર વિચાર કરવાનું કામ સક્ષમ સત્તાધિકારીનું રહેશે. જો મંજૂરી આપવામાં આવે, તો જ અપીલકર્તા સામે કેસ ચલાવી શકાય, અન્યથા નહીં. [પેરા ૫ અને ૧૨]
[૧૦૬૩-બી; ૧૦૭૩-ઈ-એફ]

શ્રીકાંતિયા રામૈયા મુનિપક્ષી વિ. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે ૧૯૫૫ (૧)
એસ.સી.આર ૧૧૭૭; માતાજોગ દોબે વિ. એચ.સી. ભારી ૧૯૫૫ (૨)
એસ.સી.આર ૯૨૫; ભપ્પા સિંઘ વિ. રામ પાલ સિંઘ અને અન્ય ૧૯૮૧
(સપ્તી.) એસ.સી.સી ૧૨; સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. ડો. બુદ્ધિકોટા
સુબ્બારાવ ૧૯૯૩ (૩) એસ.સી.સી ૩૩૯: ૧૯૯૩ (૨) એસ.સી.આર
૩૧૧; સ્ટેટ ઓફ એચ.પી. વિ. એમ.પી. ગુપ્તા ૨૦૦૪ (૨) એસ.સી.સી
૩૪૯: ૨૦૦૩ (૬) સપ્તી. એસ.સી.આર ૫૪૧; સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા
અને અન્ય વિ. ગણેશ ચંદ્ર જેવ ૨૦૦૪ (૮) એસ.સી.સી ૪૦: ૨૦૦૪
(૩) એસ.સી.આર ૫૦૪; કે. કાલિમુથુ વિ. સ્ટેટ બાય ડી.એસ.પી.
૨૦૦૫ (૪) એસ.સી.સી ૫૧૨: ૨૦૦૫ (૩) એસ.સી.આર ૧; મનોરમા
તિવારી અને અન્ય વિ. સુરેન્દ્ર નાથ રાય ૨૦૧૬ (૧) એસ.સી.સી ૫૯૪:
૨૦૧૫ (૯) એસ.સી.આર ૪૩૬; સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ વિ. શીતલા
સહાય અને અન્ય ૨૦૦૯ (૮) એસ.સી.સી ૬૧૭: ૨૦૦૯ (૧૨)
એસ.સી.આર ૧૦૪૮ – પર આધાર રાખવામા આવ્યો.

કેસ લો સંદર્ભ:

કેસ સાઈટેશન

સ્થિતિ

પેરા સંદર્ભ

૧૯૫૫	(૧) આધાર રાખેલ	પેરા ૫
એસ.સી.આર ૧૧૭૭		
૧૯૫૫	(૨) આધાર રાખેલ	પેરા ૬
એસ.સી.આર ૯૨૫		
૧૯૮૧	(સપ્લી.) આધાર રાખેલ	પેરા ૭
એસ.સી.સી ૧૨		
૧૯૯૩	(૨) આધાર રાખેલ	પેરા ૮
એસ.સી.આર ૩૧૧		
૨૦૦૩	(૬) સપ્લી. આધાર રાખેલ	પેરા ૯
એસ.સી.આર ૫૪૧		
૨૦૦૪	(૩) આધાર રાખેલ	પેરા ૧૦
એસ.સી.આર ૫૦૪		
૨૦૦૫	(૩) આધાર રાખેલ	પેરા ૧૧
એસ.સી.આર ૧		
૨૦૧૫	(૯) આધાર રાખેલ	પેરા ૧૨
એસ.સી.આર ૪૩૬		
૨૦૦૯	(૧૨) આધાર રાખેલ	પેરા ૧૩
એસ.સી.આર ૧૦૪૮		

ફોજદારી અપીલ હકુમતઃ ફોજદારી અપીલ નંબર ૩૯૬/૨૦૧૬. છત્તીસગઢ હાઈકોર્ટ, બિલાસપુર દ્વારા એમ. સી. સી. નંબર ૨૧૪૦/૨૦૦૨ માં તા. ૨૧.૦૧.૨૦૧૧ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા ચુકાદા અને આદેશથી થયેલ.

અપીલકર્તા તરફે: સુરેશ સી. ગુપ્તા, બિરેન્દ્ર કુમાર મિશ્રા, કુ. પૂનમ એ., પ્રનીત રંજન, એડવોકેટ્સ.

સામાવાળા તરફે: અનિરુદ્ધ પી. માચી, એડવોકેટ.

અરુણ મિશ્રા, ન્યાયમૂર્તિશ્રી દ્વારા કોર્ટનો ચુકાદો આપવામાં આવ્યો:

લીવ મંજૂર કરવામાં આવે છે

૨. આ અપીલ છત્તીસગઢ હાઈકોર્ટ, બિલાસપુર દ્વારા તારીખ ૨૧.૧.૨૦૧૧ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા આદેશમાંથી ઉદભવે છે, જેના દ્વારા હાઈકોર્ટે સેશન્સ જજ અને જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ, ધરમજયગઢ દ્વારા તારીખ ૨૯.૬.૨૦૦૨ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા આદેશને માન્ય રાખ્યો હતો. તે આદેશમાં આરોપી અપીલકર્તા દ્વારા સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૭(૧) હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે પૂર્વ મંજૂરી ની જરૂરિયાતના આધારે કેસમાંથી મુક્તિ મેળવવા માટેની અરજી નકારવામાં આવી હતી.

૩. ફરિયાદ પક્ષના કેસ મુજબ, અપીલકર્તા રાયગઢ જિલ્લાની પથલગાંવ હોસ્પિટલના ઇન્ચાર્જ હતા, જ્યાં ૧.૧.૧૯૯૫ ના રોજ ડૉ. એ.એમ. ગુપ્તા દ્વારા રુનિયાબાઈનું એલ.ટી.ડી. ઓપરેશન કરવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ તેમને ઘરે મોકલી દેવામાં આવ્યા હતા. રુનિયાબાઈને ઉલટી થતાં ડૉ. એ.એમ. ગુપ્તાનો સંપર્ક કરવામાં આવ્યો હતો. તેમણે સારવાર માટે એક અકલુ રામને મોકલ્યો હતો. જોકે, ૨.૨.૧૯૯૫ ના રોજ તેમને પથલગાંવના પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રમાં લાવવામાં આવ્યા હતા, જ્યાં તેમને દાખલ કરવામાં આવ્યા અને બપોરે ૨ વાગ્યે તેમનું મૃત્યુ થયું. તેમનું પોસ્ટમોર્ટમ કરવામાં આવ્યું હતું. ૨૫ દિવસ પછી, પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધવામાં આવ્યો હતો અને અંતે પોલીસે ૧૬.૧૦.૧૯૯૬ ના રોજ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ, ધરમજયગઢની કોર્ટમાં અપીલકર્તા એ.કે. ઝા, ડૉ. એ.એમ. ગુપ્તા અને અકલુ રામ વિરુદ્ધ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૪-એ હેઠળ ચાર્જશીટ દાખલ કરી હતી. ડૉ. એ.એમ. ગુપ્તા અને અપીલકર્તા વિરુદ્ધ કલમ ૩૦૪-એ હેઠળ આરોપો ઘડવામાં આવ્યા હતા. તે બંનેએ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૭ હેઠળ ડિસ્ચાર્જ માટે અરજી કરી હતી કે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂર્વ મંજૂરી જરૂરી છે અને પૂર્વ મંજૂરી વિના તેમની સામે કાર્યવાહી કરી શકાય નહીં. જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ દ્વારા તારીખ ૨૭.૬.૨૦૦૧ ના આદેશ દ્વારા ડૉ. એ.એમ. ગર્ગ (ગુપ્તા) ની અરજી મંજૂર કરવામાં આવી હતી. જોકે, અપીલકર્તાની અરજી એવા આધારે નકારવામાં આવી

હતી કે તેઓ પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રના ઇન્ચાર્જ હતા અને તેઓ દર્દી શ્રીમતી રુનિયાબાઈને જિલ્લા હોસ્પિટલ, રાયગઢ ખાતે ખસેડવા માટે સરકારી જીપ આપવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા, જ્યારે અપીલકર્તા પોતે જિલ્લા મથક રાયગઢ ખાતે સત્તાવાર માસિક મીટિંગમાં હાજરી આપવા માટે જીપમાં ગયા હતા. પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર પાસે એમ્બ્યુલન્સ નહોતી. આમ, અપીલકર્તાને જિલ્લા હોસ્પિટલ, રાયગઢ ખાતે દર્દીને ખસેડવા માટે ઉક્ત વાહન ન આપવા બદલ બેદરકારી માટે જવાબદાર ગણવામાં આવ્યા હતા. આ નકારાત્મક આદેશ સામે રિવિઝન કરવામાં આવ્યું અને ત્યારબાદ હાઈકોર્ટમાં સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ અરજી કરવામાં આવી, જે ફગાવી દેવામાં આવતા અપીલકર્તા અમારી સમક્ષ ઉપસ્થિત છે.

૪. અપીલકર્તા વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે ભારપૂર્વક દલીલ કરી હતી કે આરોપોમાં જિલ્લા હોસ્પિટલ, રાયગઢ ખાતે દર્દીને ખસેડવા માટે સત્તાવાર વાહન પૂરું પાડવામાં નિષ્ફળતાનો ઉલ્લેખ છે. કારણ કે આ કૃત્ય સત્તાવાર ફરજ બજાવવા દરમિયાન થયેલું હતું, તેથી કાર્યવાહી કરવા માટે મંજૂરી આવશ્યક હતી. જ્યારે ડૉ. એ.એમ. ગુપ્તાની અરજી મંજૂર કરવામાં આવી હતી, ત્યારે અપીલકર્તાની વિનંતી ગેરકાયદેસર રીતે નકારવામાં આવી છે. રાજ્ય વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે આદેશનું સમર્થન કર્યું હતું અને દલીલ કરી હતી કે અપીલકર્તાની બેદરકારી હતી કે તેમણે દર્દીને સત્તાવાર વાહન આપ્યું ન હતું,

જેના કારણે તેને જિલ્લા હોસ્પિટલ ખસેડી શકાયા નહોતા અને તેમનું મૃત્યુ થયું હતું. આમ, આ કિસ્સામાં મંજૂરીની જરૂર નહોતી.

૫. આ કેસની હકીકતો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અપીલકર્તા વિરુદ્ધનો આરોપ એ છે કે તેમણે પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રમાંથી દર્દીને જિલ્લા હોસ્પિટલ, રાયગઢ ખસેડવા માટે સરકારી વાહન ન આપીને સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં કમી રાખી હતી; જ્યારે તેઓ પોતે જિલ્લા મથકે માસિક સત્તાવાર મીટિંગમાં હાજરી આપવા માટે તે વાહનમાં ગયા હતા. અમારા સુવિચારિત મંતવ્ય મુજબ, આ સત્તાવાર ફરજ બજાવતી વખતે થયેલું કૃત્ય અથવા કમી હતી. કાર્યવાહી કરવા માટે મંજૂરી લેવી જરૂરી હતી. આ કિસ્સામાં, જ્યારે આરોપીએ સત્તાવાર વાહન આપવાનો ઇનકાર કર્યો ત્યારે તે તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવતો હતો. આ ઇનકાર તેની સત્તાવાર ફરજ સાથે સીધો અને તાર્કિક રીતે જોડાયેલો છે, તેથી સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૮૭(૧) હેઠળ કાર્યવાહી માટે મંજૂરી જરૂરી છે. એ વાત વિવાદિત નથી કે પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રને કોઈ એમ્બ્યુલન્સ આપવામાં આવી નહોતી. પ્રશ્ન એ ઉભો થાય છે કે શું સત્તાવાર જીપ (જે દર્દીઓ માટે નહોતી) પૂરી પાડવામાં કમી રાખવી એ તેની ફરજ બજાવવામાં કમી ગણાય. જોકે જાહેર સેવક તેની ફરજ દરમિયાન ગુનાહિત પ્રવૃત્તિઓમાં સામેલ થવા માટે હકદાર નથી, પરંતુ પ્રશ્નમાં રહેલા કૃત્યનો સંબંધ આરોપીની સત્તાવાર ફરજ બજાવવા સાથે હતો. તે તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવવા સાથે સ્પષ્ટપણે જોડાયેલું હતું. જ્યારે આવો કિસ્સો

હોય, ત્યારે મંજૂરી જરૂરી છે. આ કોર્ટે શ્રીકાંતિયા રામૈયા મુનીપક્ષી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે [૧૯૫૫ (૧) એસ.સી.આર ૧૧૭૭] માં અવલોકન કર્યું છે કે:

"હવે તે સ્પષ્ટ છે કે જો ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૯૭ નો અથ ખૂબ જ સંકુચિત રીતે કરવામાં આવે તો તે ક્યારેય લાગુ કરી શકાય નહીં, કારણ કે અલબત્ત કોઈ ગુનો કરવો એ કોઈ અધિકારીની ફરજનો કોઈ ભાગ નથી અને ક્યારેય હોઈ શકે નહીં. પરંતુ આપણે ફરજને એટલી તપાસવાની નથી જેટલી કૃત્યને તપાસવાની છે, કારણ કે સત્તાવાર કૃત્ય સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં તેમજ તેની ફરજ ચૂક માં પણ કરી શકાય છે. આ કલમમાં વિષયવસ્તુ છે અને તેની ભાષાને અર્થ આપવો જ જોઈએ. તે જે કહે છે તે એ છે કે –

"જ્યારે કોઈ જાહેર સેવક પર કોઈ ગુનાનો આરોપ હોય કે જે તેના દ્વારા તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવતી વખતે અથવા બજાવવાનો દેખાવ કરતી વખતે કરવામાં આવ્યો હોવાનો આક્ષેપ હોય....." તેથી આપણે સૌ પ્રથમ 'ગુનો' શબ્દ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ.

હવે કોઈ ગુનો ભાગ્યે જ કોઈ એકલ કૃત્યનો બનેલો હોય છે.

તે સામાન્ય રીતે કેટલાક તત્વોનો બનેલો હોય છે અને, નિયમ મુજબ, તેને સ્થાપિત કરી શકાય તે પહેલાં કૃત્યોની આખી શ્રેણી સાબિત થવી

જોઈએ. વર્તમાન કેસમાં, બીજા આરોપી વિરુદ્ધ આક્ષેપિત તત્વો છે, પહેલું, કે ત્યાં "સોંપણી" અને/અથવા "પ્રભુત્વ" હતું; બીજું, કે સોંપણી અને/અથવા પ્રભુત્વ "એક જાહેર સેવક તરીકેની તેની ક્ષમતામાં" હતું; ત્રીજું, કે ત્યાં એક "નિકાલ" હતો; અને ચોથું, કે નિકાલ "અપ્રામાણિક" હતો. હવે તે સ્પષ્ટ છે કે અહીં સોંપણી અને/અથવા પ્રભુત્વ સત્તાવાર ક્ષમતામાં હતા, અને તે સમાન રીતે સ્પષ્ટ છે કે આ કિસ્સામાં સત્તાવાર ક્ષમતામાં કરવામાં આવેલા અથવા કરવાના દેખાવ વાળા કૃત્ય સિવાય કોઈ નિકાલ, કાયદેસર અથવા અન્યથા, થઈ શકે નહીં. તેથી, જે કૃત્યની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે, એટલે કે નિકાલ, તે અન્ય કોઈ રીતે થઈ શકતો ન હતો. જો તે નિર્દોષ હોત, તો તે સત્તાવાર કૃત્ય હતું; જો તે અપ્રામાણિક હોત, તો તે સત્તાવાર કૃત્યનું અપ્રામાણિક રીતે કરવું હતું, પરંતુ બંને કિસ્સામાં કૃત્ય સત્તાવાર હતું કારણ કે બીજો આરોપી સત્તાવાર કૃત્ય કર્યા વિના, એટલે કે સત્તાવાર રીતે તેમના નિકાલની પરવાનગી આપ્યા વિના માલનો નિકાલ કરી શકતો ન હતો; અને તે તેણે કર્યું. તેણે ખરેખર તેમને છોડવાની પરવાનગી આપી અને તે સત્તાવાર ક્ષમતામાં કરવાનો દેખાવ કર્યો, અને એ હકીકત સિવાય કે તેણે ખાનગી રીતે કાર્ય કરવાનો કોઈ ડોળ કર્યો ન હતો, એવો બીજો કોઈ રસ્તો નહોતો કે જેનાથી તે કરી શક્યો હોત. તેથી, કૃત્ય પાછળનો ઇરાદો કે હેતુ ગમે તે રહ્યો હોય, તેનો ભૌતિક ભાગ અપરિવર્તિત રહ્યો, તેથી જો તે એક કિસ્સામાં સત્તાવાર હતું તો તે બીજામાં સમાન રીતે સત્તાવાર હતું, અને

માત્ર તફાવત તે કયા ઈશદા સાથે કરવામાં આવ્યો હતો તેમાં રહેલો છેઃ એક કિસ્સામાં, તે સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં કરવામાં આવશે અને બીજામાં, તેના કહેવાતા બજાવવામાં.

તેની સામે આક્ષેપિત મદદગારીનું કૃત્ય સમાન ધોરણે છે, કારણ કે મદદગારીમાં તેનો ભાગ સત્તાવાર કૃત્ય કરીને માલના નિકાલની પરવાનગી આપવાનો હતો અને આ રીતે અન્ય વ્યક્તિને અપ્રામાણિકપણે તેનો ઉપયોગ કરવા માટે "જાણીજોઈને સહન" કરવાનો હતોઃ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૦૫. બંને કિસ્સાઓમાં, તેના કિસ્સામાં "ગુનો" સત્તાવાર કૃત્ય સાબિત કર્યા વિના અધૂરો રહેશે.

અમે તેથી ઠરાવીએ છીએ કે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૯૭ લાગુ પડે છે અને મંજૂરી જરૂરી હતી, અને કારણ કે કોઈ મંજૂરી નહોતી તેથી ખટલો (ટ્રાયલ) શરૂઆતથી જ દૂષિત છે. અમે તેથી બીજા આરોપી સામેની કાર્યવાહી તેમજ તેની દોષિત ઠરાવવાની પ્રક્રિયા અને સજાને રદ કરીએ છીએ."

૬. આ કોર્ટે માતાજોગ ડોને વિરુદ્ધ એચ.સી. ભારી [૧૯૫૫ (૨) એસ.સી.આર ૯૨૫] માં પણ વિચારણા કરી છે કે મંજૂરી ક્યારે જરૂરી છે. આ કોર્ટે આ રીતે નિર્ધારિત કર્યું છે:

“શું ફરિયાદ નોંધવામાં આવે કે તરત જ અને તેમાં રહેલા આક્ષેપો પર મંજૂરીની જરૂરિયાત ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ? પ્રથમ નજરે, એવું લાગે છે કે હોરી રામના કેસમાં અને સરજૂ પ્રસાદ વિરુદ્ધ ધ કિંગ-એમ્પરર (૧૯૪૫) એફ.સી.આર ૨૨૭ માં પણ આ દૃષ્ટિકોણને થોડો ટેકો છે. સુલેમાન, જે. કહે છે કે કારણ કે પ્રતિબંધ સંસ્થા સામે જ છે, તેની લાગુ પડવાની યોગ્યતા શરૂઆતના સૌથી પ્રારંભિક તબક્કે જ પ્રથમ દૃષ્ટિએ નક્કી થવી જોઈએ. વરદાચારીઅર, જે. પણ જણાવે છે કે ફોજદારી કાર્યવાહીમાં જાહેર સેવક સામે કરવામાં આવેલા આક્ષેપોની પ્રકૃતિના સંદર્ભમાં પ્રશ્ન નક્કી થવો જોઈએ. પરંતુ તેમના ચુકાદાઓના પાછળના ભાગોનો કાળજીપૂર્વક અભ્યાસ દર્શાવે છે કે તેઓ કોઈ આવી દરખાસ્ત નિર્ધારિત કરવાનો ઇરાદો ધરાવતા ન હતા. સુલેમાન, જે. (પૃષ્ઠ ૧૭૯ પર) ફરિયાદ અથવા પોલીસ રિપોર્ટ દ્વારા જાહેર કરાયેલા ફરિયાદ પક્ષના કેસનો સંદર્ભ આપે છે અને તે આ શબ્દોમાં ચર્ચા પૂરી કરે છે: “અલબત્ત, જો આગળ મૂકવામાં આવેલો કેસ નિષ્ફળ જાય અથવા બચાવ પક્ષ સ્થાપિત કરે કે કહેવાતું કૃત્ય ફરજના અમલ માટે કરવામાં આવ્યું છે, તો કાર્યવાહી પડતી મૂકવી પડશે

અને તે આધારે ફરિયાદ રદ કરવામાં આવશે". અન્ય વિદ્વાન ન્યાયાધીશ પૃષ્ઠ ૧૮૫ પર પણ જણાવે છે, "આ તબક્કે આપણે માત્ર એ જોવાનું છે કે અપીલકર્તા સામે આક્ષેપિત કેસ અથવા તેની સામે સાબિત કરવા માંગવામાં આવેલ કેસ તેના દ્વારા તેની ફરજના અમલીકરણમાં કરવામાં આવેલા અથવા કરવામાં આવેલા હોવાનો દેખાવ કરતા કૃત્યો સાથે સંબંધિત છે કે કેમ". તે આવું જ હોવું જોઈએ. કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે પ્રશ્ન ઊભો થઈ શકે છે. ફરિયાદ એ જાહેર ન કરી શકે કે ગુનાની રચના કરતું કૃત્ય સત્તાવાર ફરજ બજાવતી વખતે કરવામાં આવ્યું હતું અથવા કરવાનો દેખાવ કરવામાં આવ્યો હતો; પરંતુ ત્યારબાદ પોલીસ અથવા ન્યાયિક તપાસમાં અથવા ખટલામાં ફરિયાદ પક્ષના પુરાવા દરમિયાન પ્રકાશમાં આવતી હકીકતો, મંજૂરીની આવશ્યકતા સ્થાપિત કરી શકે છે. મંજૂરી જરૂરી છે કે નહીં તે તબક્કે-તબક્કે નક્કી કરવું પડી શકે છે. કેસની પ્રગતિ દરમિયાન જરૂરિયાત પોતાની જાતે છતી થઈ શકે છે."

ભપ્પા સિંહ વિરુદ્ધ રામ પાલ સિંહ અને અન્ય ૧૯૮૧ (સપ્લી) એસ.સી.સી ૧૨ માં આ કોર્ટે શુદ્ધ બુદ્ધિથી કરવામાં આવેલા સત્તાવાર કૃત્ય માટે એક અધિકારીને રક્ષણ આપવા પર આ રીતે વિચાર કર્યો:

“૬. છેલ્લા ફકરામાં ઉલ્લેખિત સંજોગોને ધ્યાનમાં લેતાં, એ શંકાને બહુ ઓછો અવકાશ છે કે કસ્ટમ્સ પાર્ટી જવેલરી શોપ કે ચૌબારામાં ધાડ પાડવા નીકળી ન હતી, કે તેઓએ તે બેમાંથી કોઈ જગ્યાએ કોઈ ગેરકાયદેસર પ્રવેશ પણ કર્યો ન હતો, પરંતુ દરોડાનો હેતુ તેમાં કોઈ ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી છે કે કેમ તે શોધવાનો હતો. ચૌબારામાં બે લાઈસન્સ ધરાવતા સુપરાર્કારોની હાજરી તે બાબતે ઘણું કહી જાય છે. તે વધુમાં માની લેવામાં આવી શકે છે કે કસ્ટમ્સ પાર્ટીએ પોતે હિંસાનો આશરો લીધો તે પહેલા તેમની સાથે મારઝૂડ કરવામાં આવી હતી, કારણ કે જો શાંતિપૂર્ણ રીતે દરોડાની કામગીરી પાર પાડવામાં તેમનો પ્રતિકાર કરવામાં ન આવ્યો હોત તો તેમની પાસે ગોળીબાર કરવાનું કોઈ કારણ નહોતું.

૭. ભલે આપણે હમણાં જ જે જણાવ્યું તે એક સામાન્ય પ્રથમ દ્રષ્ટિની છાપ છે જે આપણે આ તબક્કે હાલમાં આપણી પાસે ઉપલબ્ધ સામગ્રી પરથી બનાવી છે, ફરિયાદની ખોટાશ કે અન્યથા વિશે નિર્ણાયક તારણ પર આવવું કદાચ શક્ય ન હોય. પરંતુ તો પછી અમને લાગે છે કે જો આ પ્રકારના કેસોને તેમના તાર્કિક નિષ્કર્ષ સુધી, એટલે કે દોષિત ઠરાવવા કે નિર્દોષ છોડી મૂકવા સુધી ચલાવવાની મંજૂરી આપવામાં આવે, તો તે ગોલ્ડ (કંટ્રોલ) એક્ટની કલમ ૧૦૮ ને પડતી મૂકવા સમાન ગણાશે. બાબતના આ દષ્ટિકોણથી અમે વિવાદાસ્પદ આદેશને ઉથલાવી પાડવા માટે વલણ ધરાવતા નથી, ભલે કદાચ ફરિયાદને રદબાતલ

કરવાનું સંપૂર્ણપણે વાજબી ઠરાવી શકાય તે પહેલાં આ બાબતમાં વધુ પુરાવાની જરૂર પડી હોત. અપીલ તે મુજબ કાઢી નાખવામાં આવે છે.”

સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિરુદ્ધ ડો. બુદ્ધિકોટા સુબ્બારાવ ૧૯૯૩ (૩) એસ.સી.સી ૩૩૯ માં, આ કોર્ટે 'સત્તાવાર કૃત્ય' નો અર્થ આ રીતે ગણ્યો છે:

“૬. જોગવાઈની પ્રકૃતિ આવી હોવાથી પ્રશ્ન એ છે કે 'તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવતી વખતે અથવા બજાવવાનો દેખાવ કરતી વખતે તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા હોવાનો આક્ષેપ કરાયેલ કોઈ ગુનો' ની અભિવ્યક્તિને કેવી રીતે સમજવી જોઈએ? તેનો અર્થ શું થાય છે? શબ્દકોશ અનુસાર 'સત્તાવાર', એટલે કાર્યાલયને લગતું. અને સત્તાવાર કૃત્ય અથવા સત્તાવાર ફરજ એટલે કોઈ અધિકારી દ્વારા તેની સત્તાવાર ક્ષમતામાં કરવામાં આવેલ કોઈ કૃત્ય અથવા ફરજ. એસ.બી. સહા વિરુદ્ધ એમ.એસ. કોચર (૧૯૭૯) ૪ એસ.સી.સી ૧૭૭ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું: (એસ.સી.સી પાના ૧૮૪-૮૫, પેરા ૧૭)

"સંહિતાની કલમ ૧૯૭(૧) માં ઉપયોગમાં લેવાયેલા 'તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવતી વખતે અથવા બજાવવાનો દેખાવ કરતી વખતે તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા હોવાનો આક્ષેપ કરાયેલ કોઈ ગુનો' શબ્દો, સંકુચિત તેમજ વ્યાપક અર્થઘટન માટે સક્ષમ છે. જો આ શબ્દોનું ખૂબ જ સંકુચિત અર્થઘટન કરવામાં

આવે, તો કલમ સંપૂર્ણપણે નિર્રથક બની જશે, કારણ કે, 'કોઈ ગુનો કરવો એ સત્તાવાર ફરજનો ભાગ નથી, અને ક્યારેય હોઈ શકે નહીં'. વ્યાપક અર્થમાં, આ શબ્દો સમાન વ્યવહારના ક્રમમાં આચરવામાં આવેલ ગુનો બનાવતા દરેક કૃત્યને તેમની છત્રછાયા હેઠળ લેશે જેમાં સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં આવે છે અથવા બજાવવાનો દેખાવ કરવામાં આવે છે. આ શબ્દોના આશય પ્રત્યેનો સાચો અભિગમ આ બે ચરમસીમાઓ વચ્ચે રહેલો છે. જ્યારે એક તરફ, સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં રોકાયેલા જાહેર સેવક દ્વારા કરવામાં આવેલો દરેક ગુનો કલમ ૧૯૭(૧) ના રક્ષણ માટે હકદાર નથી, ત્યારે ગુનો બનાવતું કૃત્ય, જે સીધી અને વ્યાજબી રીતે તેની સત્તાવાર ફરજ સાથે જોડાયેલું હોય, તેને ઉક્ત જોગવાઈ હેઠળ કાર્યવાહી માટે મંજૂરીની જરૂર પડશે."

'સત્તાવાર ફરજ' અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ સૂચિત કરે છે કે કૃત્ય અથવા કમી જાહેર સેવક દ્વારા તેની નોકરી દરમિયાન કરવામાં આવી હોવી જોઈએ અને તે તેની ફરજ બજાવવામાં હોવી જોઈએ. કલમ જાહેર સેવક દ્વારા નોકરીમાં કરવામાં આવતા દરેક કૃત્ય અથવા કમીને તેનું રક્ષણાત્મક કવચ પ્રદાન કરતી નથી પરંતુ તેની કામગીરીનો વ્યાપ માત્ર તે કૃત્યો અથવા કમીઓ સુધી મર્યાદિત કરે છે જે જાહેર સેવક દ્વારા સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં કરવામાં આવે છે. પી. અરુલસ્વામી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મદ્રાસ (૧૯૬૭) ૧ એસ.સી.આર ૨૦૧ માં આ

કોર્ટે ફેડરલ કોર્ટ અને પ્રિવી કાઉન્સિલના દિવસોથી જ સત્તાવાળાઓની સમીક્ષા કર્યા પછી ઠરાવ્યું હતું:

“... તેથી જાહેર સેવક દ્વારા આચરવામાં આવેલ દરેક ગુના માટે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૮૭(૧) હેઠળ કાર્યવાહી માટે મંજૂરી જરૂરી નથી; કે જ્યારે તે ખરેખર તેની સત્તાવાર ફરજો બજાવવામાં રોકાયેલો હોય ત્યારે તેના દ્વારા કરવામાં આવેલું દરેક કૃત્ય પણ નહીં; પરંતુ જો ફરિયાદ કરાયેલ કૃત્ય તેની સત્તાવાર ફરજો સાથે સીધું સંકળાયેલું છે, જેથી, જો પ્રશ્ન કરવામાં આવે, તો તે કાર્યાલયની રૂએ કરવામાં આવ્યું હોવાનો દાવો કરી શકાય, તો મંજૂરી જરૂરી બનશે. કૃત્યની ગુણવત્તા મહત્વની છે અને જો તે તેની સત્તાવાર ફરજોના વ્યાપ અને મર્યાદામાં આવે છે તો ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૮૭ દ્વારા વિચારવામાં આવેલ રક્ષણ આકર્ષિત થશે. ગુનો સત્તાવાર ફરજ સાથે સંપૂર્ણપણે અસંબંધિત હોઈ શકે છે અથવા તે સત્તાવાર ફરજના વ્યાપમાં થઈ શકે છે. જ્યાં તે સત્તાવાર ફરજ સાથે જોડાયેલ નથી ત્યાં કોઈ રક્ષણ હોઈ શકે નહીં. જ્યારે તે સત્તાવાર ફરજના વ્યાપમાં હોય અથવા તેની મર્યાદા બહાર હોય ત્યારે જ રક્ષણનો દાવો કરી શકાય છે.”

સત્તાવાર ફરજના દેખાવમાં કરવામાં આવતા કૃત્યો અથવા કમીઓને પણ રક્ષણ વિસ્તારીને તેને વધુ વ્યાપક બનાવવામાં આવ્યું છે. એટલે કે કાર્યાલયના ઓઠા હેઠળ. તેથી સત્તાવાર ફરજનો અર્થ એ થાય છે કે કૃત્ય અથવા કમી જાહેર સેવક

દ્વારા તેની નોકરી દરમિયાન કરવામાં આવી હોવી જોઈએ અને આવું કૃત્ય અથવા કમી ફરજના ભાગ રૂપે બજાવવામાં આવી હોવી જોઈએ જે વધુમાં પ્રકૃતિમાં સત્તાવાર હોવી જોઈએ. આમ, નોકરી દરમિયાનના કોઈપણ કૃત્ય અથવા કમીને તેની લાગુ પડવાની યોગ્યતા નક્કી કરતી વખતે, આ કલમનું કડક અર્થઘટન કરવું પડશે. તેની કામગીરી ફરજ દરમિયાન નિભાવવામાં આવતી ફરજો સુધી મર્યાદિત હોવી જોઈએ. પરંતુ એકવાર જ્યારે જાહેર સેવક દ્વારા તેની ફરજ બજાવતી વખતે કોઈ કૃત્ય અથવા કમી કરવામાં આવી હોવાનું જણાય આવે, તો તેની સત્તાવાર પ્રકૃતિને લગતા ઉદાર અને વ્યાપક અર્થઘટન આપવું જોઈએ. ઉદાહરણ તરીકે જાહેર સેવક ગુનાહિત પ્રવૃત્તિઓમાં સામેલ થવા માટે હકદાર નથી. તે હદ સુધી કલમનું સંકુચિત અને મર્યાદિત રીતે અર્થઘટન કરવું પડશે. પરંતુ એકવાર એવું સ્થાપિત થઈ જાય કે જાહેર સેવક દ્વારા ફરજ બજાવતી વખતે કૃત્ય અથવા કમી કરવામાં આવી હતી, તો તેનું સત્તાવાર હોવાનો વ્યાપ જાહેર સેવકની તરફેણમાં કલમના ઉદ્દેશ્યને આગળ વધારવા માટે અર્થઘટન કરવું જોઈએ. નહિંતર મંજૂરી વિના જાહેર સેવકને રક્ષણ આપવાનો સમગ્ર હેતુ નિષ્ફળ જશે. ઉદાહરણ તરીકે ફરજ બજાવતી વખતે પોલીસ અધિકારીએ બળનો ઉપયોગ કરવો પડી શકે છે જે એક ગુનો હોઈ શકે છે જેની કાર્યવાહી માટે મંજૂરીની જરૂર પડી શકે છે. પરંતુ જો તે જ અધિકારી નોકરી દરમિયાન પરંતુ પોતાની ફરજ બજાવ્યા સિવાય કોઈ કૃત્ય કરે છે તો સંહિતાની કલમ ૧૮૭ હેઠળનો અવરોધ આકર્ષિત થતો નથી. જાહેર સેવક દ્વારા તેની ફરજ બજાવતી વખતે કરવામાં આવેલ કૃત્ય અથવા કમીને કઈ હદ સુધી સત્તાવાર માની શકાય તે આ કોર્ટ દ્વારા

માતાજોગ દુબે વિરુદ્ધ એચ.સી. ભારી એઆઈઆર ૧૯૫૬ એસસી જજ માં આ રીતે સમજાવવામાં આવ્યું હતું:

"આરોપી દ્વારા આચરવામાં આવેલ કહેવાતા ગુનાને સત્તાવાર ફરજની બજવાણી સાથે કંઈક સંબંધ હોવો જોઈએ અથવા કોઈ રીતે સંબંધિત હોવું જોઈએ ... કૃત્ય અને સત્તાવાર ફરજની બજવાણી વચ્ચે વ્યાજબી જોડાણ હોવું જોઈએ; કૃત્યનો ફરજ સાથે એવો સંબંધ હોવો જોઈએ કે આરોપી વ્યાજબી (દાવો) કરી શકે, પરંતુ ઢોંગી કે કાલ્પનિક દાવો નહીં, કે તેણે તે પોતાની ફરજ બજાવતી વખતે કર્યું છે."

(ભાર આપેલ છે)

તેથી જો હકીકતો પર, પ્રથમ દૃષ્ટિએ એવું જોવા મળે છે કે જે કૃત્ય અથવા ક્રમી માટે આરોપી પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો તેનો તેની ફરજની બજવાણી સાથે વ્યાજબી સંબંધ હતો તો તેને સત્તાવાર માનવામાં આવવું જોઈએ જેના પર સંહિતાની કલમ ૧૯૭ લાગુ પડવાનો કોઈ વિવાદ થઈ શકે નહીં."

સ્ટેટ ઓફ એચ.પી. વિરુદ્ધ એમ.પી. ગુપ્તા ૨૦૦૪ (૨) એસ.સી.સી ૩૪૯ માં આ કોર્ટે સત્તાવાર ફરજ અંગે આ રીતે નિર્ધારિત કર્યું છે:

“૧૧. જોગવાઈની પ્રકૃતિ આવી હોવાથી, પ્રશ્ન એ છે કે, “તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવતી વખતે અથવા બજાવવાનો દેખાવ કરતી વખતે તેના દ્વારા આચરવામાં આવેલ કહેવાતા કોઈ ગુનો” અભિવ્યક્તિને કેવી રીતે સમજવી જોઈએ? તેનો અર્થ શું થાય છે? શબ્દકોશ અનુસાર “સત્તાવાર”, એટલે કાર્યાલયને લગતું, અને સત્તાવાર કૃત્ય અથવા સત્તાવાર ફરજ એટલે કોઈ અધિકારી દ્વારા તેની સત્તાવાર ક્ષમતામાં કરવામાં આવેલ કૃત્ય અથવા ફરજ.”

૮. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા અને અન્ય વિરુદ્ધ ગણેશ ચંદ્ર જયુ ૨૦૦૪ (૮) એસ.સી.સી ૪૦ માં આ કોર્ટે નિર્ધારિત કર્યું છે કે કલમ ૧૯૭ હેઠળ સુરક્ષા માત્ર ત્યારે જ ઉપલબ્ધ થશે જ્યારે જાહેર સેવક દ્વારા કરવામાં આવેલ કૃત્ય તેની સત્તાવાર ફરજની બજાવણી સાથે વ્યાજબી રીતે જોડાયેલું હોય. આ કોર્ટે આ રીતે નિર્ધારિત કર્યું છે:”

“૭. કલમ ૧૯૭ હેઠળ આપવામાં આવેલું રક્ષણ જવાબદાર જાહેર સેવકોને તેમની સામેના આક્ષેપિત ગુનાઓ માટે સંભવિત હેરાનગતિ વાળી ફોજદારી કાર્યવાહી દાખલ કરવા સામે રક્ષણ આપવા માટે છે જે ગુનાઓ જાહેર સેવકો તરીકે કામ કરતી વખતે અથવા કામ કરવાનો દેખાવ કરતી વખતે કરવામાં આવ્યા હોય. વિધાનમંડળની નીતિ એ જાહેર સેવકોને પૂરતું રક્ષણ આપવાની છે કે જેથી

એ સુનિશ્ચિત કરી શકાય કે વ્યાજબી કારણ વિના તેમની સત્તાવાર ફરજો બજાવવામાં તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલ કોઈપણ વસ્તુ માટે તેમની સામે કાર્યવાહી કરવામાં ન આવે, અને જો મંજૂરી આપવામાં આવે તો, જો તેઓ તેનો ઉપયોગ કરવાનું પસંદ કરે, તો કાર્યવાહી પર સરકારને સંપૂર્ણ નિયંત્રણ આપવું. આ રક્ષણની કેટલીક મર્યાદાઓ છે અને તે માત્ર ત્યારે જ ઉપલબ્ધ છે જ્યારે જાહેર સેવક દ્વારા કરવામાં આવેલ કથિત કૃત્ય તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવવા સાથે વ્યાજબી રીતે જોડાયેલું હોય અને તે માત્ર વાંધાજનક કૃત્ય કરવા માટેનો કોઈ ઢોંગ ન હોય. જો પોતાની સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં, તેણે પોતાની ફરજની બહાર જઈને કાર્ય કર્યું હોય, પરંતુ કૃત્ય અને સત્તાવાર ફરજની કામગીરી વચ્ચે વ્યાજબી જોડાણ હોય, તો અધિકતા જાહેર સેવકને રક્ષણથી વંચિત કરવા માટે પૂરતું કારણ નહિ બને. પ્રશ્ન એ ગુનાની પ્રકૃતિ વિશેનો નથી જેમ કે કથિત ગુનામાં કોઈ એવું તત્વ હતું જે ગુનેગાર જાહેર સેવક હોવા પર અનિવાર્યપણે નિર્ભર હતું કે કેમ, પરંતુ શું તે કોઈ જાહેર સેવક દ્વારા તેની સત્તાવાર ક્ષમતાની ફરજ બજાવતી વખતે અથવા બજાવવાનો દેખાવ કરતી વખતે કરવામાં આવ્યો હતો. કલમ ૧૯૭ નો આશ્રય લેતા પહેલા, તે બતાવવું આવશ્યક છે કે સંબંધિત અધિકારી પર તેની સત્તાવાર ફરજો બજાવતી વખતે અથવા બજાવવાનો દેખાવ કરતી વખતે તેના દ્વારા કરવામાં આવેલ કથિત ગુનાનો આરોપ હતો. ફરજને એટલી તપાસની જરૂર નથી જેટલી કૃત્યને, કારણ કે સત્તાવાર કૃત્ય સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં તેમજ તેની ફરજ ચૂકવામાં એમ બંને રીતે થઈ શકે છે. કૃત્ય સંબંધિત જાહેર સેવકની સત્તાવાર ફરજોના વ્યાપ અને મર્યાદામાં આવવું જોઈએ. કૃત્યની ગુણવત્તા

મહત્વપૂર્ણ છે અને જો કૃત્ય તેની સત્તાવાર ફરજના વ્યાપ અને મર્યાદામાં આવે તો આ કલમનું રક્ષણ ઉપલબ્ધ છે. કરેલા કૃત્ય અને સત્તાવાર ફરજ વચ્ચે વ્યાજબી સંબંધ છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે કોઈ સાર્વત્રિક નિયમ હોઈ શકતો નથી, અને આવો કોઈ નિયમ ઘડવો શક્ય પણ નથી. આ સંદર્ભમાં એક સલામત અને ચોક્કસ કસોટી એ વિચારવાની રહેશે કે શું જાહેર સેવક દ્વારા ફરિયાદ કરાયેલ કૃત્ય કરવામાં કમી અથવા ઉપેક્ષા તેને તેની સત્તાવાર ફરજ ચૂકવાના આરોપ માટે જવાબદાર બનાવી શકે છે. જો આ પ્રશ્નનો જવાબ હકારાત્મક છે, તો એવું કહી શકાય કે આવું કૃત્ય જાહેર સેવક દ્વારા તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવતી વખતે કરવામાં આવ્યું હતું અને ફરિયાદ કરાયેલ કૃત્ય અને જાહેર સેવકની સત્તાવાર ફરજ વચ્ચે સંપૂર્ણ જોડાણ હતું. આ પાસું સ્પષ્ટ કરે છે કે કલમ ૧૯૭ નો ખ્યાલ ફરિયાદ કેસ દાખલ થવા પર તરત જ આકર્ષિત થતો નથી.”

૯. કે. કાલિમુથુ વિરુદ્ધ સ્ટેટ બાય ડીએસપી ૨૦૦૫ (૪) એસ.સી.સી ૫૧૨ માં આ કોર્ટે અવલોકન કર્યું છે કે રક્ષણ માટે સત્તાવાર ફરજનો અર્થ એ છે કે કોઈ કૃત્ય અથવા કમી જાહેર સેવક દ્વારા તેની સત્તાવાર ફરજના વ્યાપ અને મર્યાદામાં કરવામાં આવી હોવી જોઈએ. આ કોર્ટે આ રીતે નિર્ધારિત કર્યું છે:

“૧૨. તેથી જો હકીકતો પર, પ્રથમ દષ્ટિએ એવું જણાય છે કે જે કૃત્ય અથવા કમી માટે આરોપી પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો તેનો તેની ફરજ બજાવવા સાથે વ્યાજબી સંબંધ હતો, તો તેને સત્તાવાર ગણવું જોઈએ જેના માટે સંહિતાની કલમ ૧૯૭ લાગુ કરવા અંગે વિવાદ ન થઈ શકે.

XXXXXX

૧૫. સંહિતાની કલમ ૧૯૭ હેઠળ મંજૂરીની જરૂરિયાત સંબંધિત પ્રશ્નને ફરિયાદ દાખલ થતાં જ અને તેમાં રહેલા આક્ષેપો પર વિચારવો જરૂરી નથી. આ પ્રશ્ન કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે ઊભો થઈ શકે છે. મંજૂરીની આવશ્યકતા છે કે નહીં તે પ્રશ્ન તબક્કે-તબક્કે નક્કી થવો જોઈએ. વધુમાં, એવા કિસ્સાઓમાં જ્યાં અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓ સંબંધિત હોય, પૂર્વગ્રહ ના પ્રશ્નનો સામનો કરતી કલમ ૧૯૭ ની અસર પણ ધ્યાનમાં લેવાની રહે છે.” મનોરમા તિવારી અને અન્ય વિરુદ્ધ સુરેન્દ્ર નાથ રાય ૨૦૧૬ (૧) એસ.સી.સી ૫૯૪ માં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તાઓ સરકારી હોસ્પિટલમાં સર્જરી કરતી વખતે જાહેર ફરજો નિભાવતા હતા, તેથી રાજ્ય સરકારની મંજૂરી વિના કાર્યવાહી જાળવવા યોગ્ય નથી.

૧૧. સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ વિરુદ્ધ શીતળા સહાય અને અન્ય ૨૦૦૯ (૮) એસ.સી.સી ૬૧૭ માં, આ કોર્ટે આ રીતે નિર્ધારિત કર્યું છે:

“૫૯. ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૯૭ ની જોગવાઈઓને આકર્ષિત કરવાના હેતુ માટે, એ જરૂરી નથી કે તેઓ તેમની સત્તાવાર ક્ષમતામાં જ કાર્ય કરે પરંતુ જ્યાં જાહેર સેવકો તેમની સત્તાવાર ક્ષમતામાં કાર્ય કરવાનો દેખાવ કરે છે, ત્યાં પણ ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૯૭ ની જોગવાઈઓ આકર્ષિત થશે. આપું આ કોર્ટ દ્વારા શંકરન મોઈત્રા વિરુદ્ધ સાધના દાસ (૨૦૦૬) ૪ એસ.સી.સી ૫૮૪ માં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રશ્ન આ કોર્ટ સમક્ષ માતાજોગ ડોબે વિરુદ્ધ એચ.સી. ભારી એ.આઈ.આર ૧૯૫૬ એસ.સી ૪૪ માં વિચારણા માટે આવ્યો હતો જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું: (એ.આઈ.આર પી.પી. ૪૮-૪૯, પેરા ૧૭)

“૧૭. સંહિતાની કલમ ૧૯૭ માં આવતા સંબંધિત શબ્દોના વ્યાપ અને અર્થની ખાતરી કરવા માટે નિર્ધારિત કેસોમાં સહેજ અલગ-અલગ કસોટીઓ નક્કી કરવામાં આવી છે; 'તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવતી વખતે અથવા બજાવવાનો દેખાવ કરતી વખતે તેના દ્વારા આચરવામાં આવેલ હોવાનો આક્ષેપ કરાયેલ કોઈ ગુનો'.

પરંતુ તફાવત માત્ર ભાષામાં છે, સારમાં નહીં. આક્ષેપિત ગુનાને સત્તાવાર ફરજની બજવણી સાથે કંઈક લેવાદેવા હોવી જોઈએ, અથવા કોઈ રીતે સંબંધિત હોવું જોઈએ. કલમ ૧૯૭ હેઠળ મંજૂરીનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થઈ શકે નહીં, જ્યાં સુધી ફરિયાદ કરાયેલ કૃત્ય ગુનો ન હોય; માત્ર એ નક્કી કરવાનું રહે છે કે શું તે સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં કરવામાં આવ્યું હતું. કૃત્ય અને સત્તાવાર ફરજ વચ્ચે વ્યાજબી જોડાણ હોવું જોઈએ. કૃત્ય ફરજ બજાવવા માટે ચુસ્તપણે જરૂરી હોય તેના કરતાં વધી જાય તો પણ કોઈ વાંધો નથી, કારણ કે આ પ્રશ્ન પાછળના તબક્કે જ ઊભો થશે જ્યારે ખટલો ગુણદોષના આધારે આગળ વધશે.

આપણે જે શોધવાનું છે તે એ છે કે શું કૃત્ય અને સત્તાવાર ફરજ એટલા આંતરિક રીતે સંબંધિત છે કે કોઈ વ્યાજબી રીતે માની શકે કે તે આરોપી દ્વારા સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં કરવામાં આવ્યું હતું, ભલે તે સંભવતઃ પરિસ્થિતિની જરૂરિયાતો અને આવશ્યકતાઓ કરતાં વધુ હોય. હોરી રામ સિંહ વિરુદ્ધ કાઉન ૧૯૩૯ એફ.સી.આર ૧૫૯ માં સુલેમાન, જે. અવલોકન કરે છે:

'આ કલમ માત્ર એવા કૃત્યો પૂરતી મર્યાદિત રાખી શકાય નહીં જે જાહેર સેવક દ્વારા તેની જાહેર કચેરીના અનુસંધાનમાં સીધી રીતે કરવામાં આવ્યા હોય, ભલે તે ફરજથી વધારે હોય અથવા આવી ફરજના અસ્તિત્વ વિશેની ખોટી માન્યતા હેઠળ હોય. એવું કહેવા સુધી જવાની પણ જરૂર નથી કે ગુનો બનાવતું કૃત્ય સત્તાવાર ફરજ સાથે એટલું અવિભાજ્ય રીતે જોડાયેલું હોવું જોઈએ કે સમાન

વ્યવહારનો ભાગ અને હિસ્સો બની જાય.' વરદાચારીઅર, જે. ની તરફેણમાં જોવા મળેલું અર્થઘટન સમાન કેસમાં તેમના દ્વારા પૃષ્ઠ ૫૬ પર આ શબ્દોમાં જણાવવામાં આવ્યું છે:

'ફરિયાદ કરાયેલા કૃત્યની પ્રકૃતિમાં કંઈક એવું હોવું જોઈએ જે તેને કરનાર વ્યક્તિના સત્તાવાર પાત્ર સાથે જોડે.' આ દૃષ્ટિકોણની પુષ્ટિ કરતાં, પ્રિવી કાઉન્સિલની જ્યુડિશિયલ કમિટીએ ગિલ કેસમાં અવલોકન કર્યું: એ.આઈ.આર ૧૯૪૮ પી.સી ૧૨૮ (આઈ.એ પી.પી. ૫૯-૬૦)

'એક જાહેર સેવક માત્ર ત્યારે જ સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં કાર્ય કરી રહ્યો છે અથવા કાર્ય કરવાનો દેખાવ કરી રહ્યો છે એમ કહી શકાય, જો તેનું કૃત્ય એવું હોય કે જે તેની સત્તાવાર ફરજના વ્યાપમાં આવતું હોય. ... જો પડકારવામાં આવે તો, કસોટી એ હોઈ શકે કે શું જાહેર સેવક વ્યાજબી રીતે એવો દાવો કરી શકે કે, તે જે કરે છે, તે પોતાના કાર્યાલયની રૂએ કરે છે.'

હોરી રામ કેસ ૧૯૩૯ એફ.સી.આર ૧૫૯ નો ઉલ્લેખ લેફ્ટનન્ટ હેક્ટર થોમસ હન્ટલી વિરુદ્ધ કિંગ એમ્પરર ૧૯૪૪ એફ.સી.આર ૨૬૨ ના પછીના કેસમાં મંજૂરી સાથે કરવામાં આવ્યો છે પરંતુ તેમાં નિર્ધારિત

કસોટી કે તે સ્થાપિત થયું જ જોઈએ કે ફરિયાદ કરાયેલ ફૂટ્ય 'સત્તાવાર' ફૂટ્ય હતું, તે અગાઉના કેસમાં વ્યાખ્યાયિત અને સમજ્યા મુજબ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૯૭ દ્વારા આપવામાં આવેલ રક્ષણના વ્યાપને બિનજરૂરી રીતે સંકુચિત કરતી હોય તેવું અમને લાગે છે. આલ્બર્ટ વેસ્ટ મીડ્સ વિરુદ્ધ આર. એ.આઈ.આર ૧૯૪૮ પી.સી ૧૫૬ નો નિર્ણય આપણને વધુ આગળ લઈ જતો નથી; તે ગિલ કેસ એ.આઈ.આર ૧૯૪૮ પી.સી ૧૨૮ ના તર્કને અપનાવે છે."

"૬૦. ઉક્ત સિદ્ધાંતનું આ કોર્ટ દ્વારા બી. સહા વિરુદ્ધ એમ.એસ. કોચર (૧૯૭૯) ૪ એસ.સી.સી ૧૭૭ માં નીચેના શબ્દોમાં પુનરાવર્તન કરવામાં આવ્યું છે: (એસ.સી.સી પાના ૧૮૪-૮૫, ફરિયાદ ૧૭-૧૮)

"૧૭. સંહિતાની કલમ ૧૯૭(૧) માં ઉપયોગમાં લેવાયેલા 'તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવતી વખતે અથવા બજાવવાનો દેખાવ કરતી વખતે તેના દ્વારા આચરવામાં આવેલ હોવાનો આક્ષેપ કરાયેલ કોઈ ગુનો' શબ્દો, સંકુચિત તેમજ વ્યાપક અર્થઘટન માટે સક્ષમ છે. જો આ શબ્દોનું ખૂબ જ સંકુચિત અર્થઘટન કરવામાં આવે, તો કલમ સંપૂર્ણપણે નિર્રથક બની જશે, કારણ કે, 'કોઈ ગુનો કરવો એ સત્તાવાર ફરજનો ભાગ નથી, અને ક્યારેય હોઈ

શકે નહીં'. વ્યાપક અર્થમાં, આ શબ્દો સમાન વ્યવહારના ક્રમમાં આચરવામાં આવેલ ગુનો બનાવતા દરેક કૃત્યને તેમની છત્રછાયા હેઠળ લેશે જેમાં સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં આવે છે અથવા બજાવવાનો દેખાવ કરવામાં આવે છે. આ શબ્દોના આશય પ્રત્યેનો સાચો અભિગમ આ બે ચરમસીમાઓ વચ્ચે રહેલો છે. જ્યારે એક તરફ, સત્તાવાર ફરજ બજાવવામાં રોકાયેલા જાહેર સેવક દ્વારા કરવામાં આવેલો દરેક ગુનો કલમ ૧૮૭(૧) ના રક્ષણ માટે હકદાર નથી, ત્યારે ગુનો બનાવતું કૃત્ય, જે સીધી અને વ્યાજબી રીતે તેની સત્તાવાર ફરજ સાથે જોડાયેલું હોય, તેને ઉક્ત જોગવાઈ હેઠળ કાર્યવાહી માટે મંજૂરીની જરૂર પડશે. જેમ રામસ્વામી, જે. દ્વારા બૈજનાથ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. એ.આઈ.આર ૧૯૬૬ એસ.સી ૨૨૦ માં નિર્દેશિત કરવામાં આવ્યું છે: (એ.આઈ.આર પૃષ્ઠ ૨૨૭, પેરા ૧૬)

'૧૬. ... કૃત્યની ગુણવત્તા મહત્વપૂર્ણ છે, અને જો તે તેની સત્તાવાર ફરજોના વ્યાપ અને મર્યાદામાં આવે છે તો ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૮૭ દ્વારા વિચારવામાં આવેલ રક્ષણ આકર્ષિત થશે'.

૧૮. ટૂંકમાં, આ કલમ લાગુ પડવા માટેની અનિવાર્ય શરત એ છે કે જે ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે, પછી ભલે તે કોઈ કૃત્ય હોય કે કમી,

તે જાહેર સેવક દ્વારા કાં તો તેની સત્તાવાર ક્ષમતામાં અથવા તેના દ્વારા
ધરાવતા કાર્યાલયના ઓઠા હેઠળ આચરવામાં આવ્યો હોવો જોઈએ.”
(મૂળમાં ભાર આપેલ છે)”

૧૨. ઉપરોક્ત ચર્ચાના ધ્યાનમાં, તે સ્પષ્ટ છે કે જે કમીની ફરિયાદ કરવામાં
આવી છે જેના કારણે ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોવાનું કહેવાય છે, તે
અપીલકર્તાની સત્તાવાર ફરજની બજવાણી સાથે આંતરિક રીતે જોડાયેલ હતી,
આથી સક્ષમ સત્તાધિકારીની મંજૂરી વિના કાર્યવાહી સામે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર
કોડની કલમ ૧૮૭ હેઠળ રક્ષણ, અપીલકર્તાને ઉપલબ્ધ છે. આમ, મંજૂરી વિના
તેની સામે કાર્યવાહી કરી શકાઈ ન હોત. કાયદા અનુસાર મંજૂરી આપવાના પ્રશ્ન
પર વિચાર કરવાનું સક્ષમ સત્તાધિકારી માટે રહેશે. જો મંજૂરી આપવામાં આવે તો
જ અપીલકર્તા સામે કાર્યવાહી થઈ શકે અને અન્યથા નહીં. પરિણામે,
વિવાદાસ્પદ આદેશો રદ કરવામાં આવે છે, અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે.”

અપીલ મંજૂર

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને
તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા

ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.